

FOUCAULT VE AGAMBEN'İN BİYOPOLİTİKA KAVRAMSALLAŞTIRMASI: İKTİDAR VE YAŞAM İLİŞKİSİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ¹

Conceptualization of Biopolitics by Foucault and Agamben: A Comparative Analysis on the Relationship Between Power and Life

Ceren AVCİL² 

Özet

Bu çalışma, biyopolitika kavramı çerçevesinde iktidar ve yaşam arasındaki ilişkiyi Michel Foucault ve Giorgio Agamben'in teorik yaklaşımları üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Siyaset teorisi, sosyoloji, felsefe ve biyoloji alanlarının kesişiminde yer alan biyopolitika kavramı, iktidarın beden ve yaşam üzerindeki denetim mekanizmalarını ifade etmektedir. Bu kavram, modern devletin vatandaşlarının yaşamını nasıl düzenlediğini ve yönettiğini anlamak için önemli bir analitik araç sunmaktadır. Sosyal bilimler literatüründe özellikle Paul Rabinow ve Nikolas Rose'un çalışmalarıyla önem kazanan kavram, hukuk, uluslararası ilişkiler, demografi ve tıp tarihi gibi farklı disiplinlerde geniş bir araştırma alanı oluşturmuştur. Araştırma, biyopolitikanın tarihsel süreçteki dönüşümünü ve modern dönemdeki yansımalarını analiz ederken, özellikle Foucault ve Agamben'in farklılaşan yaklaşımlarına odaklanmaktadır. Foucault, yönetsellik ilkesi çerçevesinde iktidarın öldürme stratejisinden yaşatma stratejisine evrildiğini vurgularken, Agamben biyoiktidarın antik dönemden beri var olduğunu ve "çıplak hayat"ın biyosiyasetin merkezinde yer aldığını savunmaktadır. Bu iki düşünürün yaklaşımları arasındaki temel fark, biyopolitikanın tarihsel kökenlerine ve işleyiş mekanizmalarına dair farklı yorumlarında yatmaktadır. Foucault, modern devletin ortaya çıkışıyla birlikte biyopolitikanın yeni bir form kazandığını öne sürerken, Agamben bu durumu Batı siyasal geleneğinin özünde var olan bir mantığın modern tezahürü olarak değerlendirmektedir. Çalışma aynı zamanda, günümüz teknolojik gelişmeleri ve küresel kapitalist sistem içerisinde biyopolitikanın aldığı yeni formları tartışmakta, iktidar-birey ilişkisinin değişen dinamiklerini analiz etmektedir. Özellikle dijital gözetim teknolojileri, biyometrik kontrol sistemleri ve yapay zekâ uygulamalarının yaygınlaşması, biyopolitik denetim mekanizmalarının kapsamını ve etkisini önemli ölçüde genişletmiştir. Bu bağlamda, çalışma modern toplumlarda bireyin bedeni ve yaşamı üzerindeki iktidar pratiklerinin nasıl dönüştüğünü ve bu dönüşümün toplumsal, siyasal ve etik sonuçlarını derinlemesine incelemektedir.

Türkçe Araştırma Makalesi

Olay Geçmişi

Teslim: 10.01.2025

Kabul: 27.05.2025

Anahtar Kelimeler

biyopolitika, iktidar ilişkileri, Michel Foucault, Giorgio Agamben, yönetsellik, çıplak hayat, modern devlet, beden politikaları.

¹ Bu çalışma, 01-03.09.2021 tarihlerinde gerçekleşen International Congress on Current Debates in Social Science adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Bitlis -Türkiye, cavcil@beu.edu.tr

Abstract

This study comparatively examines the relationship between power and life through the theoretical approaches of Michel Foucault and Giorgio Agamben within the framework of biopolitics. The concept of biopolitics, situated at the intersection of political theory, sociology, philosophy, and biology, represents the mechanisms of power's control over the body and life. This concept provides a crucial analytical tool for understanding how the modern state regulates and governs its citizens' lives. The concept, which gained significance in social science literature particularly through the works of Paul Rabinow and Nikolas Rose, has established a broad research field across various disciplines including law, international relations, demography, and medical history. The research focuses on the divergent approaches of Foucault and Agamben while analyzing the historical transformation of biopolitics and its modern manifestations. While Foucault emphasizes the evolution of power from a strategy of killing to one of sustaining life within the framework of governmentality, Agamben argues that biopower has existed since antiquity and that "bare life" occupies the center of biopolitics. The fundamental difference between these two theorists lies in their distinct interpretations of biopolitics' historical origins and operational mechanisms. While Foucault suggests that biopolitics acquired a new form with the emergence of the modern state, Agamben interprets this as a modern manifestation of a logic inherent in Western political tradition. The study also discusses the new forms of biopolitics within contemporary technological developments and the global capitalist system, analyzing the changing dynamics of power-individual relationships. Particularly, the proliferation of digital surveillance technologies, biometric control systems, and artificial intelligence applications has significantly expanded the scope and impact of biopolitical control mechanisms. In this context, the study thoroughly examines how power practices over individual bodies and lives have transformed in modern societies and the social, political, and ethical implications of this transformation.

Keywords

biopolitics, power relations, Michel Foucault, Giorgio Agamben, governmentality, bare life, modern state, body politics.

1. GİRİŞ

Bu çalışma, iktidarın tarihsel süreçte değişen amaç ve stratejileri bağlamında birey yaşamına dair tasarruflarını ele almaktadır. Birey hayatının çeşitli mekanizmalar aracılığıyla şekillendirilmesi, aynı zamanda iktidarın sürekliliğini de sağlamaktadır. İktidar, her zaman somut olarak mı kendini gösterir? Ya da bizler farkında olmadan gücün etkisiyle mi değişip dönüşürüz? Kendi hayatımız üzerinde ne kadar denetime veya kontrole sahibiz? İktidar, denetim ve kontrol mekanizmaları aracılığıyla yaşamlarımıza ne kadar müdahalede bulunmaktadır? Birey dışında, bireyin yaşam ve ölüm biçimi, bedeni üzerinde tasarruf hakkına kim sahip olabilir? Bu sorular ve sorulara verilen cevaplar, tarih boyunca sosyal bilimlerin etrafında kafa yorduğu konular olagelmıştır. biyopolitika kavramı bu noktada gündeme gelmektedir. Sosyal bilimler alanında biyopolitika fikri Paul Rabinow ve Nikolas Rose tarafından önemli ölçüde incelenmiştir ve ayrıca hukuk çalışmaları, uluslararası ilişkiler teorisi, demografi, tıp tarihi ve biyoloji gibi birçok diğer yeni disiplinlerde de artan bir literatür bulunmaktadır (Wallenstein, 2013).

Biyopolitika her şeyden evvel bir iktidar sistemiğidir ve bu nedenle de iktidar kurulumu çerçevesinde anlaşılması gerekir. İktidarın bir görünümü olarak biyopolitika, bedenlerin tabi kılınması ya da uyarlanması sürecidir ve bu bakımdan iktidar ile birey arasında var olan egemenlik ilişkisinden daha fazla bir anlam taşır. Başka bir ifadeyle, biyopolitika vasıtasıyla ortaya çıkan iktidar yapılanması, pek çok ilişkiselliği bünyesinde barındıran bir güçler toplamıdır (Baştürk, 2013).

Bu minvalde biyopolitika, sadece beden üzerinde kendini var eden bir güç biçimi değildir. Biyopolitika, başta beden olmak üzere birey ile hayat arasındaki çizgide cereyan eden tüm iktidar biçimlerini çevreleyen bir yapı arz etmektedir. Kuşkusuz birey hayatında belirleyici olan yaşam, ölüm konularında bir iktidar kurulması bireyi sınırlandırmanın ötesinde bir insan hayatı üzerinde bir tahakküm kurma ve bunu devam ettirme saikini

de içinde arındırır. Biyopolitika, gücün hem tanımlanma hem de yönetilme biçiminde yeni bir şeyi temsil eder. Biyopolitika mutlaka disiplini geçersiz kılmaz veya onu gereksiz hale getirmez, ancak gücün işleyişine yeni bir katman veya tabaka ekler ve bu, yeni işlevler getirdiği ve yeni bilgi türleri ürettiği için ayrı bir analiz talep eder (Buchanan, 2022).

İktidar, kim tarafından elinde bulundurulduğuna bakılmaksızın bir yöneten-yönetilen ilişkisini ve şekil verme, yönlendirme işlevleri üzerinden meşruiyet kazanır. Bireyin yaşamı üzerinde kurulan güç, onu belli sınırlılıklar çerçevesinde de kategorilere ayırır.

Yaşam, biyo-politik çerçeveden ele alındığında, siyasetin ve tarihin bir uzantısı olarak iktidar tarafından nüfuz edilmesinde artış görülmesi, canlı bedenlerin doğal organizma olmanın ötesinde teknolojik müdahalelere açık hale getirir ve bu durum da yaşamın özünü tartışma konusu yapar. Yaşamın siyasal olanla ilişkisi, sadece siyasalın biyolojikleştirilmesinden kaynaklanmaz. Beden ve iktidar ilişkisini incelemek hem iktidarın yayılmacı gücünü hem de bedenin iktidarı dönüştürebilme yetisini ortaya çıkarır (Dutlu ve Arı, 2020).

Dolayısıyla biyopolitikanın özünde, gücün yaşayan varlıklar üzerinde ve aracılığıyla kendini nasıl var ettiği, sürdürdüğü ve işlediği yatmaktadır. İktidarların geleneksel olarak itaat kültürünün oluşturmaya yönelik olarak kullandıkları baskı ve zor kullanma yöntemleri, biyopolitika ile birlikte evrim geçirmiş, bireyin sağlık, beden, ölüm, yaşama, üreme gibi süreçleri üzerinden güç kurma sürecine geçilmiştir. Kuşkusuz, iktidarın birey üzerinde denetim kurma ve bunu sürdürmesi, aynı zamanda yeni politikaların da oluşturulması ve uygulanmasını gündeme getirmektedir. Bu noktada çoğu sosyoloğun, yaşam bilimlerindeki çağdaş gelişmelerin politik sonuçlarından endişe duyduklarını söylemek gerekir. İnsan yeteneklerini ve davranışlarını açıklamak için biyolojik doğaya başvurma'nın belirli özelliklere sahip bir politikayı öne çıkardığını önermektedirler: Söz konusu

politikalar, insanın değerini bireyselleştirir; insan yeteneklerindeki varyasyonları doğal hale getirir; sosyal olguları bireysel eylemlerin toplamına indirir; insanları verimlilik veya değer gibi unsurlar ışığında yönetilmesi, manipüle edilmesi veya ortadan kaldırılması gereken yalnızca teknik kaynaklar olarak görür; insan değerini ırkın, ulusun veya devletin gereksinimleri açısından değerlendirir ve biyolojik olarak anormal veya kusurlu bulunanları kısıtlamaya veya dışlamaya çalışır (Rose, 2001). Yeni birey anlayışı, iktidarın güç kullanma ve bunları uygulama yöntemleri bakımından araçsal bir mekanizmaya dönüşmeye evrilmiştir. Yaşam ve ölüm hakkı üzerinden iktidar siyasallaşarak bireyin gündelik hayatında yer alma ve etkileme biçimini olağan hale getirmiştir.

Son olarak söz konusu uygulamaların gelecekte hangi etkilerinin olacağına veya hangi sonuçları doğurabileceğine yönelik tahminler önem kazanmaktadır. Küresel kapitalist sistemin hayatın her alanına etki ettiği bu dönemde sermaye biyoteknolojinin özelleşmesini hızlandırmak zorundadır ve bu da mevcut siyaset bilimine büyük değişiklikler getirecektir. İş, devletler ve bilimsel kurumların yakın iş birliği, akademik kapitalizmin yükselişi ve kamu-özel araştırmalarındaki güç dengesindeki farklılık, biyopolitikaların karmaşıklığını artırmaktadır. Genleri sosyal yaşamın tüm yönleriyle ilişkilendirip, değiştirip, patentleyip, tekeli hale getirip ve bunlarla ticaret yaparak, “sanayi-üniversite-kurum-hükümet” sisteminin yeniden tanımlanması bizi teknik bilgilerin en geniş ve en yaratıcı kaynağından uzaklaştıracak, bilim, siyaset ve toplum arasındaki ilişkileri tamamen bozacaktır (Yu ve Liu, 2009).

2. BİYOPOLİTİKA: TARİHİ VE KÖKENİ

Biyopolitika kavramının etimolojik kökenini anlamaya yönelik olarak öncelikle politika kavramına değinmek önem teşkil etmektedir. Politika, en yalın haliyle yöneten ve yönetilen ilişkisidir. Bu ilişkide bireyler, gruplar ve topluluklar çıkar ve çatışma temelinde siyasal iktidarı elde etmeyi amaçlarlar. *Bios* ise Yunanca hayat anlamına gelmektedir. Hayat ve politika

kavramlarının bir araya gelmesi ile oluşan biyopolitika, kendi öz anlamları dışında bir şeye mi tekabül etmektedir? Yaşam zaten politika ile iç içe değil midir? Ya da politika yaşamın bir parçası değil midir? Her iki kavramın birbirine üstünlük ya da hükmetme durumumu mu söz konusudur? İşte biyopolitika kavramına yönelik bakış açıları, yaşam ve politika kavramlarının birbirine nasıl ilişkilendirildiği bakış açısına göre farklılıklar veya tezatlar içermektedir.

Bugün, "biyopolitika" terimi bilimsel literatürde ve gazetecilik metinlerinde giderek daha sık kullanılmaktadır. Genellikle, biyoteknolojik müdahalelerin sosyal ve politik sonuçlarını belirtmek için nötr bir kavram veya genel bir kategori olarak kullanılmaktadır. Bu teknoloji merkezli yaklaşım, Foucaultcu kavramın tarihsel ve eleştirel boyutunu göz ardı etmekte, teknolojik gelişmelerin daha küresel ekonomik stratejiler ve politik akıl yürütmelerle nasıl iç içe geçtiğini göz ardı etmektedir. Biyopolitika kavramının aynı anda genelleştirilmesi ve apolitikleştirilmesine yönelik bu eğilime iki istisna vardır. Her ikisi de Foucaultcu biyopolitika kavramına dayanmakta, ancak bunu çok farklı şekillerde yapmaktadırlar (Lemke, 2005).

Biyopolitika kavramına yönelik çalışmalar ve araştırmalar, son dönemlerde artış göstermiştir. Biyopolitika çalışmalarındaki en kalıcı tartışmalardan biri, kökeniyle ilgili sorudur. Biyopolitika, sanayi kapitalizmi, ulusçuluk veya liberalizm ile eşzamanlı modern bir fenomen midir, yoksa daha uzun bir tarihsel geçmişe sahip, belki de antik döneme kadar uzanan bir yapı mıdır? (Prozorov, 2022). Biyopolitika kavramı, insanların ve politikanın arasındaki içsel ilişkiyi özetleyen Aristoteles'in klasik tanımına kadar uzanır; yani, "İnsan doğası gereği politik bir hayvandır". Ancak, biyopolitik söylemi geleneksel siyasi düşünceden ayıklayan ve modernlik bağlamında beden ile politika, teknoloji ile toplum arasındaki derin, yakın ilişkileri gösteren Foucault'dur (Yu ve Liu, 2009). Kavramın ilk ortaya çıkış döneminden itibaren zaman içerisinde kullanım alanlarının zaman içerisinde gelişmeye ve dönüşmeye başlaması ile

günümüz düşünürlerince farklı tanımlamalara tabi tutulmaktadır. Kavram, siyasi sığınma politikalarını, AIDS'in önlenmesini ve demografik değişim sorularını tartışmak için kullanılmaya başlanmış, tarımsal ürünler için mali destek, tıbbi araştırmaların teşviki, kürtajla ilgili yasal düzenlemeler ve hastaların yaşamı uzatma önlemleriyle ilgili tercihlerini belirten ileri direktifleri gibi çeşitli konuları içermektedir (Lemke, 2017). Bu noktada, kavramın tarihsel geçmişine bakıldığında ondokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başlarına gidilebilir. Kavram, siyaset bilimci Rudolf Kjellen'in tarafından ilk kez yirminci yüzyılın başlarında kullanılmıştır. Burada biyopolitika kavramı, birey ile devlet bir bütün ve devlet canlı bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Bu organikçi devlet görüşü, bütün sosyal, siyasal ve hukuksal bağların yaşayan bir bütün olan devletten ortaya çıktığı savına dayanmaktaydı. Bu şekilde politika, biyolojik yasalarla önünü bulmaktaydı. Bundan dolayı devletlerin var olma çaba ve mücadeleleri, esasında bir biyopolitikanın somut biçimiydi. Organikçi görüş, devleti bireylerin birlik ve bütünlüğü zemininde onların özgür iradeleri sonucunda ortaya çıkan bir yapı değildir, tersine devlet birey ve gruplardan önce gelen ve birey ve grupların etkinliğine zemin hazırlayan bir hayattır. Burada temel varsayım, tüm sosyal, siyasal ve yasal bağlar canlı bir bütün olarak düşünülen devlete bağlanmıştır. Organizmacı bakış açısına göre siyaset, sadece biyolojik kanunlara yön verir ve bu kanunlardan meşru olanları temel ilke olarak edinir (Lemke, 2017).

Foucault ve Agamben'in biyopolitika kavramına yönelik görüşleri, kavramın mahiyetini, sınırlarını ve kapsamını anlamak bakımından önem taşımaktadır. Foucault'nun hipotezi, Agamben tarafından bir tez olarak ele alınmış olup, gerçekten de bir biyopolitika sorusuyla ilgilidir: güç ve yaşam arasındaki belirli bir kesişim noktasının sorusu, her ikisinin de yeniden tanımlanmasını gerektirir. Bu biyopolitika sorusu, yaşam ve gücün bu kesişimi, siyasi tekniklerin veya yönetim sanatının çok yönlü ve birleşik olmayan bir tarihinin bir parçasını

oluşturur; bunun bahisleri yaşamdır. Ancak bu, mutlaka politikaların vitalist bir temele oturtulduğu bir tarih ile kesişen bir tarih değildir. Foucault her ne kadar kendisini iki tarihsel süreçten ilkinin içerisinde daha doğrudan konumlandırırsa da, biyopolitika ve daha da önemlisi biyolojik iktidar (biopower) kavramlarının taşıdığı kuramsal sorunlar, büyük ölçüde Agamben'in bu iki kavramı bir arada ele alma ya da daha doğrusu birini diğerine göre önceliklendirme yönündeki örtük çabasından kaynaklanmaktadır (Genel, 2006).

3. FOUCAULT'NUN BİYOPOLİTİKA KAVRAMINA BAKIŞI

Güç kavramı Foucault'nun bakış açısıyla yeni bir anlam kazanmıştır. Geleneksel olarak güç kavramı, bir başkasını, aksi takdirde yapmayacakları şeyleri yapmaya zorlamak kapasitesi olarak düşünülürken Foucault gücün çok daha derin olduğunu keşfetmiştir. Ona göre güç, bilgi ile derinden iç içe geçmiştir, güç sadece eylemlerimizi yönetmekle kalmaz, aynı zamanda kendimizi anlama biçimimizi de yapılandırmaktadır ve bizi aksi takdirde olamayacağımız biri olmaya zorlamaktadır (Lemm ve Vatter, 2017).

Foucault'nun çalışmalarında sıklıkla durduğu konulardan birisi iktidardır. Bu noktada, biyopolitika, iktidar kavramının Foucault'cu bakış açısından nasıl ele alındığını anlamaya yardımcı olan bir araçtır. Foucault'ya göre iktidar esasında burjuva toplumunun önemli bir buluşudur ve kapitalist sistemin gelişmesinde kaçınılmaz bir öge olmuştur.

...Çünkü kapitalizm, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla güvence altına alınmıştır. Ama kapitalizm daha da fazlasını istedi; her ikisinin de büyümesi, kullanılabilirlikleri ve itaatkârlıkları ile aynı zamanda güçlenmelerine de gereksindi; güçleri, yetenekleri, genel olarak da yaşamı artıracak ama aynı zamanda onları bağımlı kılmayı daha zorlaştırmayacak iktidar yöntemlerine gereksindi (Foucault, 2017).

Foucault'nun bu perspektifi, iktidarın sabit bir yapı değil, yeniden üretilen bir mekanizma olduğunu ortaya koyar. Nitekim Foucault'cu yaklaşım, iktidarın doğası gereği ilişkisel olduğunu vurgular. Bu ilişkisel yapı, iktidarın yaşamla olan iç içe geçmişliğini gözler önüne serer. Dolayısıyla iktidar, önceden verilmiş, durağan bir olgu değildir; aksine, insan ilişkilerinin varlık gösterdiği her bağlamda ortaya çıkar ve bu ilişkiler doğrultusunda evrilir (Baştürk, 2013). Foucault, iktidarın, birey veya grupların davranışlarının yönlendirilme şekli yani bir "yönetim" problemi olduğunu salık verir. Foucault'nun iktidara yüklediği bu anlam, 16. yüzyılda geçerliliğini koruyan anlamıdır, yani iktidar başkalarının eylemi üzerinde eylem yönetmektir. Bu noktada özgürlük-iktidar ilişkisi devreye girmektedir. O halde, iktidar özgürlük üzerinden kendini var edebilmektedir. Bu tespit, şu anlama gelmektedir: İktidar, ancak özgür özneler üzerinde varlık gösterir ve varlığını sürdürür, özneler özgür değilse özgürlük de ortadan kalkar. Burada özgürlük kavramı farklı ve çeşitli davranış şekillerine ve tepkilerine imkân sağlayan alan ile karşı karşıya değildir. Bu karşılaşmada iktidar alanı tıkanır veya yönetilemez duruma gelirse iktidar artık yerini tahakküme bırakır. Tahakkümün olduğu yerde de özgürlüğün olması mümkün değildir. Dolayısıyla iktidarın işleyebilmesinin ön koşulu, özgürlüğün varlığıdır (Keskin, 2016).

İktidarın tarihsel süreçte değiştiğine ve dönüştüğüne dikkat çeken Foucault, klasik çağda iktidarın yaşam ve öldürme hakkı noktasında tasarruf sahibi olduğunu belirtir. İktidar, yaşatma ve öldürme üzerindeki hakkını el koyma biçiminde sağlıyordu. "Biyolojik olanın bir devletleştirilmesi" ya da "biyolojik olanın devletleştirilmesi" olarak adlandırılacak iktidar biçiminde birey kendi yaşam ve ölüm hakkı üzerinde bir tasarrufa sahip değildir. Hükümdar nezdinde keyfi bir biçimde yaşayabilir veya ölebilir. Dolayısıyla birey kendi yaşamına ve ölümüne nötrdür. Ancak Foucault, on yedinci yüzyıldan bu yana Batı'nın güç mekanizmaları açısından çok derin bir dönüşüm geçirdiğini belirtmektedir. Yavaş yavaş, şiddetli

egemen güç, Foucault'nun biyo-politika dediği güçle yer değiştirmiştir. Biyopolitika durumunda artık egemenlik alanında ölümü devreye sokmak değil, yaşamı değer ve fayda alanında dağıtmak meselesidir (Ojakangas, 2005). On yedinci yüzyıldan itibaren iktidar iki yönlü olarak gelişme gösterir. İlk gelişme, makine olarak tasavvur edilen bedenın merkeze alınmasıdır. Bireye beden terbiyesi ile bireyin yeteneklerini açığa çıkaran, güçlerini ortaya koyan, itaatkârlık ve yararlılık ilkelerinin birbirine koşut olacak şekilde çeşitli denetim mekanizmaları ile bir disiplin sistemini içeren bir iktidar yapısıdır. Bu esasında "insan bedeninin anatomo-politikası"dır. İkincisi ise 18. yüzyıl ortalarından itibaren bedenın biyolojik süreçlerin dayanağı şeklinde ele alınmasıdır: Bedene ilişkin olarak bu dönemde nüfus artışı, doğum ve ölüm oranları, sağlıklı yaşam, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek koşullar çerçevesinde ele alınmıştır. Tüm bunların başarılı bir biçimde hayata geçirilmesi birtakım sorumlulukları getirmiş ve bu sorumluluklar da çeşitli müdahale ve düzenleyici denetim yöntemleriyle hayat bulur ki buna nüfusun biyo-politikası denilir (Foucault, 2018; Foucault, 2017). On altıncı yüzyılda başlayan süreçte iktidar, yasaklama ve ceza yoluyla değil, "normalleştirme" üzerinden bireysel bedenleri düzenleme ve disiplin altına alma yoluyla işlemeye başlamıştır. Bu süreç, on sekizinci yüzyılın sonlarında dönüşüme uğrayarak bireysel bedenlerin yönetiminden ziyade tüm nüfusları hedef alan bir güç teknolojisine evrilmiştir (Salzani, 2021).

Eskiden sadece tebaa vardı, malları hatta hayatları ellerinden alınabilen hukuksal tebaa vardı. Şimdi bedenler ve nüfuslar var. İktidar materyalistleşti. Özünde hukuksal olmaya son verdi. O, beden ve hayat gibi bu gerçek nesneleri ele almak zorunda... (Foucault, 2016).

Foucault'ya göre, biyopolitika bir düzenleme işlemi, disiplinlerarası anatomopolitika ise bir normalleştirme işlevidir (Koopman, 2018). Bu bağlamda iktidarın, önceden öldürme üzerine kurulu olan karakteri, yerini yaşatma politikasına bırakmıştır. Böylece beden, iktidarın

sürdürülebilirliğini sağlayan bir nesne haline gelmiştir.

On sekizinci yüzyıldan itibaren değişip dönüşmeye başlayan iktidar kavramı, disipline edici olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Foucault, tıp, hukuk ve eğitim alanlarındaki uygulamalara odaklanmış, akıl hastaneleri, hapishaneler, yatılı okullar gibi alanları disiplin mekanizmaları olarak incelemiştir (Kalan, 2014).

Schinkel (2010), nüfusun kontrolüne yönelik pratiklerde zoopolitika ile biyopolitika arasında kuramsal bir ayrım yapılmasının önemine dikkat çeker. Ona göre zoopolitika, esasen devletin egemenlik alanı dışında bırakılmış ya da bu alanın sınırlarında yer alan birey ve gruplara yöneliktir. Bu iktidar biçimi, örneğin Guantanamo Körfezi'nde tutulan kişilerin "çıplak hayata" indirgenmesinde ya da "yasadışı göçmenlerin" idari gözetimine alınarak hukuki koruma rejimlerinin dışında tutulmasında somutlaşmaktadır. Bu bağlamda zoopolitika, hukukun askıya alındığı, istisna hâlinin süreklilik kazandığı alanlarda etkili olan bir iktidar formu olarak karşımıza çıkar. Biyopolitika, biyolojik iktidarın (*biopower*) ikinci biçimini oluşturur. Bu iktidar formu, içsel olarak yöneliktir ve devletin egemenliği altındaki topraklarda yaşayan nüfusların düzenlenmesine odaklanır. Ancak bu nüfuslar, söylemsel olarak "toplum" adı verilen hegemonik alanın dışında konumlandırılmıştır. Biyopolitika, toplumsal varlığı — sıklıkla "toplum" olarak adlandırılan biyo—yu nesneleştirerek yönetsel bir müdahale alanına dönüştürür. Bu bağlamda biyopolitik iktidar, nüfusları "toplum"un parçası olarak kabul edilenler ve edilmeyenler şeklinde ayırıştırır; dolayısıyla kimlerin korunacağı, kimlerin göz ardı edileceği ya da dışlanacağı bu söylemsel ayrım üzerinden belirlenir.

3.1. BİYOPOLİTİKADAN BİYOİKTİDARA

Peki, on sekizinci yüzyılda nasıl bir devlet modeli ortaya çıkmıştır?

Foucault'ya göre, on sekizinci yüzyıl sonunda biyo-iktidarın ortaya çıkmasıyla birlikte, uzun yaşama

oranlarına ve yaşamın üretkenliğine ilişkin süreçler hesaba katılarak bir dizi yönetsel teknik ve istatistiksel bilgi yoluyla insan bedeninin siyasal varlığı çıplaklaştırılmıştır. Bir başka deyişle tarihte ilk kez, insan bir "hukuk öznesi" olmaktan ziyade "bir tür" (tür-insan) ya da "yaşayan bir canlı" olarak algılanmaya başlanmıştır. Foucault, bu olguyu büyük bir politik dönüşüm olarak değerlendirir: Eski egemen iktidar ve onun temel özellikleri yerini yeni bir iktidar teknolojisine ve biyopolitik rasyonaliteye bırakmıştır (Özpolat, 2015). Foucault, bu dönemde modern devletin bireyin üstünde ve onların varlığını görmezden gelmediğini, aksine onları kendisine tek şartla dahi eklemleyebileceği bir çeşit "bireyselleştirme matrisi" olarak ortaya çıktığını ifade eder. Foucault bu modern devlete ilişkin üç saptamada bulunur. Öncelikle iktidarın amacı değişmiştir. Devlet, selamet çerçevesinde insanların bu dünyadaki sağlık, refah, emniyet, kazalara karşı koruma gibi pastoral anlamlar kazanmaya başlamıştır. İkincisi, söz konusu pastoral işlevlerin yerine getirilmesi için iktidar, polis dışında özel şirketleri, refah derneklerini, hayırsever kişileri ve hatta aileleri birer aygıt olarak kullanmaya başlamıştır. Son olarak, pastoral iktidar iki yönlü olarak insan bilgisinin gelişmesine odaklanmaktaydı: İlki nüfus ile ilgili evrensel ve sayısal rol, diğere ise bireyin analitik rolüyüdü (Foucault, 2016a). Foucault, ölümün ortadan kaybolduğunu, on sekizinci yüzyılın sonlarında *biyopower*'in ortaya çıkmasının bir sonucu olarak ileri sürmüştür. Önceki güç modelinin aksine, bu modelde egemenin "hayatı alma veya yaşatmak hakkı" varken *biyopower*'in ortaya çıkmasıyla siyasi güç, hayat almaktan kaçınmaya ve "yaşatmaya" odaklanmaya başlamıştır (Özpolat, 2017).

Biyo-iktidar bu süreçte iki şekilde belirgin olarak kendini belli eder. İlki disiplindir. Ordu, okul gibi kurumlarda eğitim, öğrenme ve toplum düzeni ve taktik üzerine düşünceler yoğunlaşır. İkincisi ise nüfus düzenlemeleri üzerinedir. Demografi, kaynak-nüfus oranına ilişkin tahminler, yaşam uzunluğu, kaynaklar ve bunların dolaşımı ortaya çıkmıştır (Foucault, 2017). Foucault, iktidarın nasıl

işlediğine ve hangi ilkeler doğrultusunda işlev kazandığına dair çözümlemelerde bulunur. Ona göre iktidar, yalnızca bireylerin sahip olduğu bir şey değil, aynı zamanda bireyler arasındaki ilişkilerde tezahür eden bir eylem biçimidir. Bu çerçevede, iktidar, “bazılarının” “başkaları” üzerindeki eylem tarzı olarak ortaya çıkar. Ancak bu ilişkinin gerçek anlamda bir iktidar ilişkisi sayılabilmesi için iki temel koşulu taşıması gerekir: Birincisi, iktidarın uygulandığı bireyin, bu süreçte etkin bir eylem öznesi olmayı sürdürmesidir. İkincisi ise, söz konusu iktidar ilişkisine dair karşılık verme, direnme, tepki gösterme gibi olanakların açık ve mümkün olmasıdır. Bu iki unsur, Foucault’ya göre iktidarın yalnızca baskıcı değil, aynı zamanda üretici ve ilişkisel doğasını da ortaya koyar.

İktidar, mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesidir: eyleyen öznelerin davranışlarının kaydolduğu imkân alanı üzerinde yer alır: kışkırtır, teşvik eder, baştan çıkarır, kolaylaştırır veya zorlaştırır, genişletir ya da sınırlar, aşağı yukarı muhtemel hale getirir; uç noktada kısıtlar ya da mutlak olarak engeller; ancak eylemde bulundukları ya da bulunabilecekleri ölçüde eyleyen özne ya da özneler üzerinde eylemde bulunma biçimidir. Başka eylemler üzerinde bir eylem kümesi (Foucault, 2016).

İktidar, disiplin araçları ile bireyin esasında sınırlarını belirleyerek kendi gücünü pekiştirmekte ve sürekli kılabilmektedir. Dolayısıyla iktidarın biyopolitik ve disiplin gücü, bireylerin soyut hukuki varlığı ile değil, bireylerin bedenleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, yasalar yerine normlar aracılığıyla işleyen bir güç biçimidir. Yasalar, nihayetinde “yaşama hakkı ya da bırakma hakkı” üzerindeki eski hakka dayanan egemen bir güç biçimini varsaymaktadır ((Lemm ve Vatter, 2017).

Son olarak, Foucault, disiplin kavramını biyoiktidarın sistematik hale gelmesini ve sürdürülebilirliğini sağlayan bir araç olarak ele alır. İktidar, bir "ayarlama iktidarı"na dönüşerek yaşam hakkının kendisinden ziyade nasıl yaşanacağını düzenlemeyi amaçlar. Bu bağlamda nüfus, kilit bir

unsur olarak öne çıkmaktadır. Nüfus, bir siyasal ve iktidar sorunu olarak biyopolitiğin merkezine oturur. Yeni oluşturulan iktidar teknolojisi, bedeni merkeze almanın yanında artık bedenin evrensel düzeyde disipline edilmesini sağlayacak mekanizmalar kurmaktadır. Bir yandan disipline edici bir teknik ile beden bireysel düzlemde terbiye edilerek uysallaştırılır, diğer yandan da bedenin merkezi konumunu aşan, yaşama hakkına zarar verebilecek muhtemel tehlikeleri önlemeye çalışan ve bunu denetleyen bir teknoloji söz konusudur. Her ikisinde de düzenleyici ve denetleyici bir beden teknolojisi varlık gösterir (Foucault, 2018).

...Bu iktidar teknolojisi, bu biyo-politik, disiplinci mekanizmaların işlevlerinden çok farklı birtakım işlevleri olan mekanizmalar kuracaktır... önce, öngörüler, istatistik tahminler, global önlemler söz konusu olacaktır... Hastalanma oranını değiştirmek, düşürmek gerekecektir; yaşamı uzatmak gerekecektir...Ve özellikle de, rastlantısal alanıyla bu global nüfus içerisinde bir denge kuracak, bir ortalama tutturacak, bir homeostazi kuracak, denklikler sağlayacak dengeleyici mekanizmalar kurmak söz konusudur; kısacası, bir canlı varlık nüfusunun özünde olan bu rastlantının çevresinde güvenlik mekanizmaları yerleştirmek, bir anlamda, bir yaşayış biçimini en iyi durumuna getirebilmek söz konusu olacaktır...

Foucault'nun bir toplumun biyolojik modernliğinin eşiği olarak tanımladığı olgu, insan türünün canlı bedeninin siyasal stratejiler alanına dâhil edilmesidir. Bu durum, öznelerin iktidar tarafından üretildiğine ve üretilmeye devam edildiğine işaret eder. Başka bir deyişle, biyopolitika, modern insanın yalın yaşamının siyasetin konusu haline getirildiği politik düsturdur - ya da Agamben'in ifadesiyle, yalın yaşamın siyasallaştırıldığı politika biçimidir (Kaplan, 2021).

3.2. YÖNETİMSELLİK

Nüfus, iktidarın varlığını sürdürmesini sağlayan bir politika aracına dönüşmektedir. Peki, nüfusun bir sorun olarak ele alınması ve Foucault'nun "güvenlik" kavramıyla tanımladığı modern liberal

toplumun karakteristik özelliği arasındaki ilişkiyi nasıl anlamalıyız? Bu soru, nüfus-hükümet-güvenlik üçgenini bir 'yönetim sorunu' olarak problematize eden yeni bir düşünsel çerçeveyi gerekli kılmaktadır: Yönetimsellik (Sokhi-Bulley, 2014).

İktidar, salt iki rakip arasındaki çatışma veya birinin ötekisiyle kurduğu bir ilişki biçimi değildir. İktidar esasında bir "yönetim" problemidir. Yönetim kavramı, geniş bir şekilde ele alınarak klasik siyasi yapıları veya devletin yönetimini değil, bireylerin, grupların davranışlarına yön verilmesini de içermektedir. Bu durumda başlarının eylem alanları doğrudan yönetilmektedir (Foucault, 2016a). Yönetimsellik, "hedefi nüfus, temel bilgi biçimi ekonomi politik ve esas teknik araçları güvenlik aygıtları olan bu çok spesifik ama karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlar, prosedürler, analizler ve düşünceler, hesaplar ve taktiklerden oluşan bütün" dür (Foucault, 2016b). İktidar, yönetimsellik çerçevesinde bireyi kategorilere ayırmakta, bireyselliğini belirlemektedir. Yönetimsellik, bireylerin yaşamına, hem onların hem de başkalarının uymak zorunda kalacağı bir hakikat rejimi aracılığıyla müdahale eder. Bu müdahale biçimi, bireyi yalnızca iktidarın nesnesi değil, aynı zamanda etkin bir öznesi hâline getirir. Bu bağlamda, özne kavramı iki anlamda kullanılmaktadır: İlki, denetim ve bağımlılık yoluyla kimliğine bağlanmış özne; ikincisi ise vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendine yönelen, kendi kimliğini kuran özne. Foucault'ya göre iktidar, bu çift yönlü özneleştirme sürecinde hem bireyselleştirme hem de bütünleştirme tekniklerini eş zamanlı olarak kullanarak etkisini pekiştirmekte ve meşruiyetini kazanmaktadır (Foucault, 2016a). Bu bağlamda, yönetimsellik kavramı Foucault'nun çalışmalarındaki güç analizlerinde birkaç açıdan belirleyici bir rol oynamaktadır. Yönetimsellik, konsensüs veya şiddet temelli yaklaşımların ötesinde farklı bir güç anlayışı sunmakta, öznenin oluşumunu hem egemenlik hem de kendilik teknolojileriyle ilişkilendirmekte ve sonuç olarak güç ile egemenlik

arasındaki ayrımı netleştirmektedir (Lemke, 2002). Foucault'nun çözümlemesinde birey, iktidarın etkin, aktif bir öznesi konumundadır ve iktidarın sürekliliği bu öznenin etkin olması ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla;

Yönetimsellik bir yandan iktidar ilişkilerinin devlette yoğunlaştığı gerçeğinin belli ölçülerde kabullenilişine işaret etmekte; diğer yandan siyasal rasyonalite ve iktidar teknolojilerinin karşılıklılığına vurgu yapmaktadır. Yönetim, sadece devlet tarafından öznelere yönelen bir kontrol mekanizmasını işaret etmemekte; aynı zamanda ailelerin ve toplulukların yönlendirilmesi ve zihniyetlerin şekillendirilmesini de kavrayan bir iktidar ilişkisinin karmaşık ve çelişkili işleyişini de kapsamaktadır" (Eroğlu, 2016).

4. AGAMBen VE BİYOPOLİTİKA

Agamben, biyopolitika kavramını *Homo Sacer* (Kutsal İnsan) dizisi çerçevesinde ele alır. Foucault ile biyopolitikaya dair birçok ortak noktaya sahip olmakla birlikte, Agamben bu kavramı özgün bir biçimde yeniden yorumlamış ve kuramsal analizinde farklı yönelimler geliştirmiştir. Yaşamı düşünmenin çeşitli biçimlerini tartışan Agamben, özellikle "çıplak yaşam" (*bare life*) kavramını öne çıkarır ve bunu biyopolitikanın temel nesnesi olarak konumlandırır. Bu bağlamda, "çıplak yaşam"ın karşıtını oluşturan "mutlu yaşam" ya da yaşam biçimi kavramını ise, post-biyopolitik bir kategori olarak değerlendirmektedir (Mills, 2016). Agamben bu minvalde Foucault'nun aksine biyopolitika ile biyoiktidar kavramlarını, dolayısıyla da biyoiktidar ile modern egemenlik anlayışını tarihsel süreçte birbirinden ayırmamaktadır (Özmkas, 2016). Agamben, yaşamın siyasete dâhil edilmesinin ve yaşamla ilgili siyasal kaygıların yalnızca modern döneme özgü olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre, tam anlamıyla modern biyopolitika, her zaman mevcut olan fakat olağan koşullarda örtük kalan bir siyasal mantığın, olağanüstü hâller aracılığıyla görünür hâle gelmesidir. Bu bağlamda, modern biyopolitika Batı siyasetinin kurucu bir sırrını açığa çıkarır (Erlenbusch, 2013). Agamben'e göre siyaset ile yaşam arasındaki ilişki, Antik Yunan'dan bu yana

siyasal düşüncenin temel meselelerinden biri olagelmıştır (Snoek ve Fry, 2015).

Agamben, biyopolitika ve iktidar kavramları konusunda Foucault ile belli noktalarda aynı fikirde olmakla birlikte büyük ölçüde farklı bakış açısına sahiptir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Foucault, biyopolitikanın kökenlerini modernite ile ilişkilendirmektedir. Agamben ise biyopolitikayı Antik çağa kadar götürmektedir. Agamben, Kutsal İnsan adlı çalışmasında “hayat” sözcüğünün etimolojik kökenlerine yönelik kıyaslamalı bir analiz yapar. Agamben’e göre insan hayatı, siyasal ve yalın olmak üzere ikiye ayrılır (Agamben, 1998). Antik Yunan’da yaşam kavramını ifade eden iki ayrı terim bulunmaktaydı: *zoē* ve *bios*. *Zoē*, tüm canlıların — bireylerin, hayvanların ve tanrıların — ortak, doğal ve yalın yaşamını ifade ederken, *bios* bireylerin belli bir toplumsal düzen içerisindeki yaşam tarzına, yani biçimlendirilmiş yaşama işaret ederdi. Agamben, Platon ve Aristoteles’e göndermede bulunarak, her iki düşünürün de *bios* kavramını esas aldıklarını ve bu çerçevede sınırları belirli bir yaşam tarzını ele aldıklarını belirtir. Bu bağlamda Antik Çağ’da *zoē*, siyasal alan olan polis’ten dışlanmış ve özel alanı temsil eden *oikos* (ev) ile sınırlandırılmıştır. Agamben’e göre modern çağda bu ayrım, Michel Foucault’nun da belirttiği üzere dönüşüme uğramış; doğal yaşam, iktidarın mekanizmaları ve hesaplamaları içerisine dâhil edilmiştir. Böylece siyaset, biyosiyaset haline gelmiştir. Ancak Agamben, Foucault’nun biyosiyaseti modern döneme özgü bir olgu olarak tanımlamasına itiraz eder. Ona göre: “Egemen iktidarın ortaya koyduğu ilk etkinlik, biyosiyasal bir beden yaratmaktır” (Agamben, 2017). Bu çerçevede Agamben, biyosiyasetin kökeninin modernlikle sınırlı olmadığını; aksine, egemenliğin istisna rejimiyle birlikte işlediği kadim bir yapıya dayandığını ileri sürer.

Agamben, tüm gücün nihayetinde birinin diğerinin yaşamını alma yeteneğine dayandığını savunmaktadır ki bu, ölümün zorlanabilme olasılığına dayanan yaşam üzerindeki bir güçtür. Agamben, egemen iktidarı, Roma hukukunda yer

alan ve işlediği suçlar nedeniyle kurban edilmesi mümkün olmayan ancak cezasız bir şekilde öldürülebilen gizemli figür *homo sacer* üzerinden karakterize eder. Bu figür aracılığıyla Agamben, yaşamın *bios*’tan —yani bireye veya bir gruba özgü, toplumsal ve etik olarak yapılandırılmış yaşam tarzından— *zoē*’ye, yani yalnızca sürdürülen “yalın yaşam”a indirgenmesini vurgular. Ona göre modernitede biyopower’ın doğuşu, biyolojik yaşamın siyasetin merkezine yerleştiği ve bu yaşamın bütünüyle Devlet’in denetimi altına girdiği tarihsel eşiği temsil eder (Rabinow ve Rose, 2006).

4.1. ÇIPLAK HAYAT

Agamben, modern politikaların ve vatandaşların bedenleri üzerindeki devlet kontrolü uygulamalarının “modernin biyopolitik paradigması” olarak teşhis ettiğini, çağdaş siyasi yaşamın genellikle medeni bir liberal demokrasi maskesinin arkasında gizlendiği ‘gizli bir matris’ olduğunu belirtmiştir (Van den Berge, 2020). Agamben, biyopolitika ve egemen iktidar arasında kurduğu ilişki konusunda da farklı görüşlere sahiptir. Agamben, egemen iktidar ile biyopolitika arasında mantıksal bir ilişkinin olduğunu söyler. Nitekim çıplak hayatın siyaset alanına sokulması, egemen iktidarın merkezini oluşturur. Bu noktada Agamben, biyopolitik bir beden üretimi ve bu şekilde hukukun kurumsallaştırılması için egemen iktidarın inşasında “çıplak hayat” ile birbirinden ayrılmayacak şekilde birbirleriyle bağlanmaları gerektiğini iddia etmektedir (Lemke, 2017). “Çıplak hayat”, Agamben’in Roma hukukunda geçerli olan egemenliğin ana hatlarını çizer. Agamben’e göre çıplak yaşam (bare life), öldürülebilir fakat kurban edilemez olan kutsal insanın —*homo sacer*’in— varoluş biçimidir. Bu figür, ne tamamen hukukun içinde ne de tamamen dışında yer alır; aksine, hukuki düzenin istisna yoluyla dışladığı ama tam da bu dışlama üzerinden içselleştirdiği bir yaşam formunu temsil eder. Agamben, *homo sacer* figürünü, modern siyasetin temel işlevi haline gelen yaşamın yönetimi anlayışının arkaik kökeni olarak konumlandırır. Arkaik Roma hukukuna ait bu belirsiz figür, yalnızca egemenliğin kutsal sınamalarını değil, aynı zamanda modern siyasi iktidarın işleyiş mantığını da anlamamıza imkân veren bir anahtar sunar. Bu bağlamda, insan

yaşamının hukuki düzende yer alış biçimi, esasen bir dışlanma olarak ortaya çıkar: yaşama hakkı tanınmaksızın yalnızca “öldürülebilme” olasılığı ile siyasal sistem içinde tutulur (Agamben, 2017).

Ancak bu terimin antik anlamı, dinin öncesinde veya ötesinde, Batı dünyasında politik alanın ilk düşünceyi veya bakış açısını meydana getiren bir kutsal tabloyu da karşımıza çıkarmaktadır (Agamben, 1998). Homo sacer statüsü, insanî ve ilahî hukuk düzenleri arasında, her iki alanın da dışında kalan istisnai bir konumu temsil eder. Bu figür, hukuki sistemin hem içinde hem de dışında olma durumuyla, egemenliğin sınırlarında işleyen bir statüyü açığa çıkarır (Erlenbusch, 2013).

Agamben (2017), bireyin çıplak hayatını antikite dönemindeki polis’te bir istisna olarak dışlanması şeklinde yaşadığını ifade eder:

Eski Roma hukukunda bulunan ve insan olarak zamanın hukuk düzenine sadece dışlanma yoluyla (yani öldürülebilirliği sıfatıyla) dâhil eden bu muğlak şahsiyet burada bize bir anahtar sunuyor. Bu anahtar, sadece kutsal egemenlik metinlerinin değil, siyasal iktidarın kodlarının da sırlarını ifşa ediyor. Ancak sacer teriminin bu eski anlamı, bizi, aynı zamanda, dinselden önce ya da dinsel ötesinde, Batı’nın siyaset alanının ilk paradigmasını oluşturan bir kutsal şahsiyet muammasıyla karşı karşıya bırakıyor. Bu durumda Foucault’nun tezinin düzeltilmesi ya da en azından tamamlanması gerekiyor: Modern siyaseti tanımlayan şey, ne zoë’nin polis’e dâhil edilmesi -ki zaten bu kesinlikle eski bir durumdu- ne de çıplak hayatın, Devlet iktidarının yansıma ve hesaplamalarının temel öznelerinden biri haline gelmesidir. Burada önemli olan şey şudur: Bütün istisnaların kural olması sonucunu veren süreçle birlikte çıplak hayat alanı (ki bu aslında siyasal düzenin marjinlerinde konumlanmış olan bir alandı) gün geçtikçe siyasal alanla örtüşmeye başlıyor ve (dolayısıyla da) dışlama ile içleme, dışarı ile içeri, *bios* ile *zoë* ve hak ile olgu indirgenemez bir belirsizlik muntıkasına giriyor. İşte aslında bütün bu siyasal sistemin dayandığı gizli temeli tesis eden şey, çıplak hayatı, aynı anda hem siyasal düzenden dışlayan hem de bu düzenin içine hapseden söz konusu istisna durumudur (*state*

of exception). Siyasal düzenin sınırları bulanıklaşmaya başlayınca, bu düzende ikamet eden çıplak hayat kendisini bütün kente özgürce salıveriyor ve siyasal düzendeki çatışmaların hem öznesi hem de nesnesi haline, hem Devlet iktidarının örgütlendiği hem de bu iktidardan özgürleşmenin gerçekleştiği mekân haline geliyor. Her şey, sanki Devlet iktidarının, canlı bir varlık olarak insanı kendi özgül nesnesi yaptığı disiplin süreciyle birlikte, büyük ölçüde modern demokrasinin doğuşuna tekabül eden bir başka süreç de başlatılmış gibi geliyor; bu ikinci süreçte, canlı bir varlık olarak insan kendisini artık siyasal iktidarın bir nesnesi olarak değil; bu iktidarın bir öznesi olarak sunuyor. Pek çok açıdan birbirinin karşıtı olan ve (en azından görünüşte) birbirleriyle acımasızca çatışan bu iki süreç, vatandaşın çıplak hayatı bağlamında, insanlığın yeni biyosiyasal bedeni bağlamında birleşiyor.

Agamben, Foucault’nun bedeninin siyasallaşmasının moderniteyle başladığı yönündeki iddiasına karşı çıkmaktadır. Biyopolitikanın tarihsel kökenine ilişkin olarak Agamben, Foucault’dan farklı bir konumlanma sergiler. Agamben’e göre, Nazi toplama kamplarının dayandığı siyasal mantığın kökenleri modern döneme değil, Antik Yunan’a kadar uzanan daha derin bir politik geleneğe sahiptir. Foucault, her ne kadar on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda iktidarın işleyiş biçimlerinde bir kopuştan söz etse de, Agamben bu süreci bir kopuştan ziyade, mevcut yapıların daha radikal ve yaygın biçimde genelleştirilmesi olarak değerlendirir (Gora, 2014).

Foucault, biyopolitikayı modern iktidarın işleyiş felsefesi şeklinde görmüş ve yaşamın üretimi ve bireylerin özneleştirilmesinin bu iktidarın temel işleyiş biçimi olduğunu ifade etmiştir. Agamben ise tüm iktidarların amacının merkezinde insan yaşamının olduğunu savunur. Dolayısıyla bu noktada bireyin yaşatılmasının veya öldürülmesinin iktidarın işlevleri anlamında herhangi bir farkı yoktur. Esasında iktidar, bireyi hem özne hem nesne olarak siyasal hayatın bir parçası haline getirmektedir.

Bu noktada biyopolitik söylemle güç, ideolojik olarak hayatta kalma ve gereklilik içeren indirgemeci bir paradigma oluşturmaktadır. Bu, yaşam biçimleri ve dolayısıyla politika üzerine tartışma alanını kısıtlamaktadır. O zaman yaşam yok mu? Kendisi konuşamıyorsa yok mudur? Çıplak hayatın kendisi, siyasi olmayan korkunç bir sınır-kavram olarak kendini gösterir: acı, açlık, kayıp ve mahrumiyet deneyimleyen tüm duyarlı bedenlere ortak olan, değiştirilebilir ve anonim olan bedenlerin yaşamıdır (Bazzicalupo ve Clò, 2006).

4.2. İSTİSNA HALİ

Agamben'in analizinde ön plana çıkan bir diğer önemli kavram "istisna hali"dir. Agamben'e göre istisna hali kavramının tarihsel geçmişi Fransız Devrimi'ne kadar uzanmaktadır (Agamben, 2005). İstisna halinin modern formülasyonu, 1789'da Fransız kurucu meclisinin bir kararnamesiyle gelmiştir. Burada 'barış durumu' ile 'kuşatma durumu' arasında bir ayrım yapılmış, 'düzeni sağlamak ve iç güvenliği korumak için sivil otoriteye verilen tüm işlevler, bunları kendi özel sorumluluğu altında yürüten askeri komutana geçer'. Buradan itibaren istisna hali, savaş bağlamından yavaş yavaş kurtulur ve sosyal düzensizlik ve ekonomik krizlerle başa çıkmak için barış zamanında uygulanmaya başlanır.

Homo Sacer adlı eserinde Agamben, egemenliği Batı siyasetinin temelini oluşturan hukuk ile yaşam arasındaki özgül ilişki biçimi üzerinden tanımlamaya çalışır. Ona göre egemenlik, yalnızca hukukun uygulanması ya da askıya alınması meselesi değil, aynı zamanda yaşamın hukuki düzen içinde nasıl dâhil edilip dışlandığıyla ilgili kurucu bir mekanizmadır. Bu iddiayı geliştirmek için, hukuki ve siyasi düşünce tarihindeki çeşitli kaynaklardan yararlanmaktadır. En önemli kaynaklardan biri Alman hukukçu Carl Schmitt'in egemenliği 'istisna hali' ilan etme kararı olarak tanımlamasıdır. İstisna hali, genellikle bir acil durum bağlamında hukukun üstünlüğünün askıya alınmasını içerir. Bu durumda, hukukun gücü hukukun üstünlüğü ile bağlı değildir (Swiffen, 2021). "İstisna hali", egemenlik söz konusu olunca önem kazanmaktadır. Agamben'e göre, istisna durumu, hukukun yaşamın bir parçası haline

geldiği aygıttır (Arán ve Peixoto Júnior, 2007). Buna göre,

...Egemen (kişi), hukuk düzeninin aynı anda hem dışında hem de içindedir... Egemenin "aynı anda hukuk düzeninin hem dışında hem içinde" olması önemsiz bir mesele değildir: Egemen, hukukun geçerliliğini askıya alma konusunda yasal yetkiye sahip olmakla, kendisini yasal olarak hukukun dışında tutuyor (Agamben, 2017).

Agamben'de istisna hali kavramı, egemenin iktidarının politik düzeyden yalın yaşama indirilmesi sürecinde ortaya çıkmaktadır. Agamben'e göre istisna hali; herhangi bir belirsizlik veya siyasal kriz dönemlerinde hukuk normlarının uygulanamaz hale gelmesi, bir başka ifadeyle "kendini askıya almasıdır" (Kaşbaş, 2016). Agamben'e göre istisna hali hayatı düzenleyen hukuk normları ile siyasal toplumu yöneten egemen arasında ortaya çıkan bir dengesizlik durumudur (Agamben, 2005).

İstisna hali, egemenin, yaşamları ikili düzeyde tanımlayan ve normal düzeyde sınırları tahsis eden düzene karşı, bu düzeni askıya alma kudretidir. Fakat bu kudreti, yani istisna halini, egemenin basit anlamda totaliter bir refleksi olarak düşünmek yanlış olur. Zira istisna hali, kendi doğası itibarıyla, egemene, tüm yaşamlar arasındaki sınırları bölme imkânı tanınmasının sonucudur. Egemen, bu nedenledir ki yaşamlar arası çizgiyi kendisi dışında başka hiçbir gücün inisiyatifine bırakmadığı ölçüde iktidardır. Ancak iktidarın istisna hali yaratma kudreti basit bir egemenlik paradigması sorunsalı değildir (Baştürk, 2013).

Yani, istisna hali, bir sıra dışı durum olmaktan çıkmış, genel kural haline gelmiştir. İstisna esasında salt siyasal hayata etki eden bir öge olmaktan ziyade birey hayatını şekillendiren ve ona yön veren asli bir unsurdur (Aksoy, 2016).

Agamben, yalın hayatın siyaset ile olan yoğun ve derinlikli ilişkisini "kamp" kavramı ile ele alır. Modernliğin *nomos*'u olarak adlandırılan kamp, dünyanın üzerinde var olmuş en mutlak insanlık dışı koşulun gerçekleştirildiği yerdir: Bu, son

analizde, hem kurbanlar hem de sonrakiler için önemlidir. Kamp, istisna halinin kural haline gelmeye başladığı zaman açılan alandır. Kampta, esasen bir tehlike durumuna dayanan hukukun geçici olarak askıya alınması olan istisna durumu, artık kalıcı bir mekânsal düzenleme ile verilmektedir; bu düzenleme yine de normal düzenin dışında kalmaktadır. Kampın istisna alanı olarak paradoksal durumu dikkate alınmalıdır. Kamp, normal hukuki düzenin dışında yer alan bir arazi parçasıdır, ancak yine de basit bir dış alan değildir. Kampta dışlanan, terimin etimolojik anlamına (*ex-capere*) göre, dışarı alınan, kendi dışlanması yoluyla dâhil edilen şeydir. Ancak öncelikle hukuki düzene alınan şey, istisna durumunun kendisidir. Kamp, hukukun ve gerçeğin bir hibritidir; bu iki terim ayırt edilemez hale gelmiştir. Bu bağlamda, çağımızda kampın doğumu, modernliğin siyasi alanını belirleyici bir şekilde işaret eden bir olay olarak görünmektedir. Modern ulus-devletin, belirli bir yerleşim (toprak) ile belirli bir düzen (devlet) arasındaki işlevsel bağa dayanan ve yaşamın kaydı için otomatik kurallar (doğum veya ulus) ile aracılık edilen siyasi sisteminin kalıcı bir krize girdiği noktada üretilmektedir ve devlet, ulusların biyolojik yaşamının bakımını doğrudan kendi görevlerinden biri olarak üstlenmeye karar vermektedir (Agamben, 1998).

Agamben'in "kamp" ile ifade ettiği şey, somut mekânsal bir yeri değil, temsili olarak kullandığı bir kavramdır. Ona göre kamp, "çıplak hayat"ın sistematik bir şekilde üretildiği her yerdir ve siyasal alanın "gizli zemini"dir (Lemke, 2017).

5. SONUÇ

Bu çalışmada, Foucault ve Agamben'in biyopolitika kavramına yönelik analizleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Biyopolitika kavramı, hem modern öncesi hem de modernleşme sonrası siyasal hayatta getirilen farklı tanım ve bakış açılarıyla güncelliğini korumaktadır. Düşünürler, biyopolitikanın bireyin hayatını denetleyici ve düzenleyici işlevlerinin kapsamı, sınırları ve başlangıç noktası üzerine önemli tartışmalar yürütmüşlerdir. Foucault ve

Agamben, özellikle biyopolitika kavramının ortaya çıkışı ve işlevselliği konusunda derinlikli analizler sunan iki önemli düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Foucault, biyopolitika kavramının tarihselliğine ve üretici rolüne değinir. Foucault'ya göre iktidar 16. yüzyıl dâhil olmak üzere o zamana kadar bireyin ölümü ve yaşamı konusunda mutlak tasarruf hakkına sahip olduğunu belirtir. Ancak iktidarın yaşam ve ölüm konusundaki yetkisi 17. ve 18. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamış, iktidar artık yaşatmak ve öldürme üzerine değil, nasıl yaşanması gerektiğine yönelik denetim ve kontrol mekanizmalarını içeren politikalar üretmeye başlamış ve hayata geçirmiştir. İnsan bedeninin disipline edilmesine ve terbiyesine dayanan önceki iktidar bakış açısı, yeni dönemde biyopolitika ile bedeni merkeze almıştır. İktidarın öznesinin değişmesi aynı zamanda yeni iktidar araçlarını da zorunlu kılmıştır. İktidar, değişen dönüşen yapısı itibarıyla yaşamın tamamına bütünsel bir çerçevede egemen olma ve her yerde var olma yoluna girmiştir.

Agamben, biyopolitika kavramına yönelik analizlerinde Foucault'dan belli noktalarda ayrılmaktadır. Agamben, biyopolitikanın sanıldığı gibi modernleşme ile değil, çok daha öncesinde var olduğunu savunur. Ona göre "çıplak hayat" biyopolitikanın her zaman merkezinde olmuştur. Dolayısıyla "çıplak hayat" egemen iktidar aracılığıyla zaten siyasetin içine girmektedir. Agamben'in "istisna" olarak kavramsallaştırdığı durum, olağan dışı olarak görülen her şeyin genel kural haline gelmesidir. Kamp, istisna halinin mutlak olarak varlığını sürdürdüğü yerdir. Özetle, Foucault, tarihsel süreçte iktidarın biyopolitika ve biyoiktidar ile kapsam genişlemesine gittiğini ifade ederken Agamben siyasetin biyopolitikanın olduğu alanda her zaman zaten var olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla Agamben'e göre biyopolitika, Foucault'un iddia ettiği şekilde aydınlanma ve modernite ile değil, antik çağa kadar geriye götürülebilecek bir tarihe sahiptir.

Foucault, biyopolitikayı bireyin yalın yaşamının giderek iktidarın hesaplarına ve mekanizmalarına dâhil olması olarak tanımlamıştır. Agamben ise Foucault'un biyopolitikayı iki aşamalı biçimde ele almasına karşı çıkar. Agamben'e göre Foucault, biyopolitikayı açıklarken bireylerin hem eski dünyadan modern dünyaya geçişte kendi kendilerini özneleştirilmelerine, hem de kendilerini kuşatan dış güce bağlanarak özneleştirilmelerine odaklanmakla yetinmiştir. Bu yaklaşım, biyosiyasetin yalın hayatla olan iç içeliğini ve modern dönemdeki biyosiyaset mekânlarını göz ardı etmektedir (Agamben, 2017).

Her iki düşünürün biyopolitika kavramına yönelik analizleri, kavramın derinlemesine ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Düşünürlerin aynı kavrama

yönelik farklı bakış açılarına sahip olmaları, birbirlerini dışlayan değil, aksine birbirini tamamlayan bir analizi ortaya koymaktadır. Foucault ve Agamben'in biyopolitikaya ilişkin söylemlerinden hareketle şunu ifade edebiliriz: İktidar, biyopolitik strateji ve uygulamalar aracılığıyla geçmişte olduğu gibi modern dünyada da varlığını etkin bir biçimde sürdürmektedir. Değişen yalnızca izlenen yol, kullanılan yöntem ve araçlardır. Kuşkusuz, teknolojik gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesi, söz konusu stratejileri dönüştürme potansiyeline sahip en önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Agamben, G. (1998), *Homo sacer: Sovereign power and bare life*. Daniel Heller Roazen (çev.), California: Stanford University Press.
- Agamben, G. (2005), *State of exception*. Kevin Attell (çev.), Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Agamben, G. (2017). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat*. Çev. İ. Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aksoy, M. U. (2016). Giorgio Agamben: Mesihçi bir siyaset felsefesinde kutsal insan ve istisna. *Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy*, Fall (27), 43-58.
- Arán, M., & Peixoto Júnior, C. A. (2007). Vulnerability and bare life: Bioethics and biopolitics today. *Revista de Saúde Pública*, 41, 849-857.
- Bal Sokhi-Bulley, B. (2014). Yönetimsellik: Michel Foucault Düşüncesi Üzerine Notlar. *Critical Legal Thinking*. <https://criticallegalthinking.com/2014/12/02/governmentality-notes-thought-michel-foucault/>, erişim tarihi: 12.04.2025.
- Baştürk, E. (2013). Bir kavram iki düşünce: Foucault'dan Agamben'e biyopolitikanın dönüşümü. *Alternatif Politika*, 5(3), 242-265.
- Buchanan, I. (2022). Biopolitics, Discipline and Governmentality. In: Das, S.S., Pratihari, A.R. (Eds.), In. *Technology, Urban Space and the Networked Community* (1-28). Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-88809-1_1.
- Dutlu, D., & Arı, M. (2020). Foucault ve Agamben düzleminde biyo-politika. *Fiscaoeconomia*, 4(1), 159-174.
- Eroğlu, H. Ö. (2016). Foucault'nun iktidarlara. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(2), 39-54.
- Foucault, M. (2016a). *Özne ve iktidar*. Çev. I. Ergüden ve O. Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016b). *Entelektüelin siyasi işlevi*. Çev. I. Ergüden, O. Akınhay ve F. Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Cinselliğin tarihi*. Çev. H. U. Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2018). *Toplumu savunmak gerekir*. Çev. Ş. Aktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genel, K. (2006), The question of biopower: Foucault and Agamben. *Rethinking Marxism*, 18:1, 43-62. <https://doi.org/10.1080/08935690500410635>
- Gora, O. (2014). Biyopolitika. *Sosyoloji Dergisi*, Sayı / Vol:30, 129-135.
- Humphreys, S. (2006). Legalizing lawlessness: On Giorgio Agamben's state of exception. *European Journal of International Law*, 17(3): 677-687.
- Kalan, Ö. (2014). Foucault'un biyopolitika kavramı bağlamında moda ve beden: Vouge dergisi üzerinden bir söylem analizi. *Selçuk İletişim*, 8(3), 140-162.
- Kaşbaş, H. (2016). İstisna hali. *Mukaddime*, 7(2): 410-414.
- Keskin, F. (2016). *Özne ve İktidar*. F. Keskin (Der.), *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2* içinde. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 11-24.
- Koopman, C. (2018). Infopolitics, biopolitics, anatomopolitics. *Graduate Faculty Philosophy Journal*, Volume 39, Number 1.

- Lemke, T. (2002) Foucault, governmentality, and critique. *Rethinking Marxism*, 14:3, 49-64. <https://doi.org/10.1080/089356902101242288>.
- Lemke, T. (2005). "A zone of indistinction"- A critique of Giorgio Agamben's concept of biopolitics. *Outlines. Critical Social Studies*, 7(1): 3-13.
- Lemke, T. (2017). *Biyopolitika*. Çev. U. Özmakas. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lemm, V., & Vatter, M. (2017). Michel Foucault's perspective on biopolitics. In *Handbook of Biology and Politics* (40-52), Edward Elgar Publishing.
- Mills, C. (2016). Biopolitics and the concept of life. *Biopower: Foucault and beyond*, 82-101, Chicago University Press.
- Ojakangas, M. (2005). Impossible dialogue on bio-power: Agamben and Foucault, *Foucault Studies*, 5-28.
- Özmakas, U. (2016). *Biyopolitika kavramına dair bir soruşturma* (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özpolat, G. (2015). Türkiye'de biyopolitikanın ölü doğuşu: Türkçe akademik yazın alanında biyopolitika kavramının alımlanma biçimleri, *Modus Operandi*, 2, 131-158.
- Özpolat, G. (2017). Between Foucault and Agamben: An overview of the problem of euthanasia in the context of biopolitics. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7(2), 15-31.
- Rabinow, P., & Rose, N. (2006). Biopower today, *BioSocieties*, 1(2), 195-217.
- Rose, N. (2001). Biopolitics in the twenty first century—Notes for a research agenda. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 2(3), 25-44.
- Salzani, C. (2021). Foucault and Agamben on sovereignty: Taking life, letting live, or making survive. *Reading Texts on Sovereignty: Textual Moments in the History of Political Thought*. London: Bloomsbury Academic, 171-178.
- Schinkel, W. (2010). From zoēpolitics to biopolitics: Citizenship and the construction of 'society'. *European Journal of Social Theory*, 13(2), 155-172.
- Snoek, A., & Fry, C. L. (2015). Lessons in biopolitics and agency: Agamben on addiction, *The New Bioethics*, 21(2), 128-141.
- Swiffen, A. (2012). Derrida contra Agamben: Sovereignty, biopower, history, *Societies*, 2(4), 345-356.
- Van den Berge, L. (2020). Biopolitics and the coronavirus: Foucault, Agamben, Žižek, *Neth. J. Legal. Phil.*, 49, 3.
- Wallenstein, S. O., & Nilsson, J. (2013). *Foucault, biopolitics, and governmentality*. Södertörns Högskola.

To Cite

Avcil, C. (2025). Foucault ve Agamben'in Biyopolitika Kavramsallaştırması: İktidar ve Yaşam İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Journal of Sustainable of Equity and Social Research (JSES)*, 2(2), 01-16. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15786306>
